

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Кафедра німецької філології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Майя НІКОЛАСВА

» 09 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Невербальна семіотика комунікації

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

Спеціальність: 035 Філологія

Спеціалізації: 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – німецька

035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

035.051 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – іспанська

035.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька

Освітньо-професійна програма: Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька

Освітньо-професійна програма: Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

Освітньо-професійна програма: Романські мови та літератури (переклад включно), перша – іспанська

Освітньо-професійна програма: Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька

Робоча програма навчальної дисципліни «Невербальна семіотика комунікації». – Одеса: ОНУ, 2022 р. – 19 с.

Розробники:

Голубенко Л. М., кандидат філологічних наук, професор, декан факультету романо-германської філології

Голубенко Н. Ю., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри німецької філології

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри німецької філології

Протокол № 1 від. “ 24 ” серпня 2022р.

Завідувач кафедри _____ (Наталя ГОЛУБЕНКО)

(підпис)

Погоджено із гарантом ОПП «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька» _____

(Наталя ГОЛУБЕНКО)

Погоджено із гарантом ОПП «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська» _____

(Олена КАРПЕНКО)

Погоджено із гарантом ОПП «Романські мови та літератури (переклад включно), перша – іспанська» _____

(Людмила ГРИНЬКО)

Погоджено із гарантом ОПП «Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька» _____

(Маріанна КНЯЗЯН)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету романо-германської філології

Протокол № 1 від. “ 26 ” серпня 2022 р.

Голова НМК _____ (Тетяна ТЕЛЕЦЬКА)

(підпис)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри німецької філології

Протокол № _____ від. “ _____ ” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)

(підпис)

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри німецької філології

Протокол № _____ від. “ _____ ” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)

(підпис)

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		Очна форма навчання	Заочна форма навчання
Загальна кількість: кредитів – 3/3 годин – 90/90 змістових модулів – 2/2	Галузь знань: 03 Гуманітарні науки Спеціальність: 035 Філологія Спеціалізації: 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська 035.051 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – іспанська 035.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	<i>Вибіркова</i>	
		Рік підготовки:	
		1-й	1-й
		Семестр	
		2-й	2-й
		Лекції	
		16 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	2 год.
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		60 год.	82 год.
		Форма підсумкового контролю: залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Невербальна семіотика комунікації» є формування у студентів загального уявлення про невербальні засоби інформації, функції невербального спілкування, ознайомлення з теоретичними поняттями, термінологією невербальної семіотики як науки, невербальним семіозисом.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Невербальна семіотика комунікації» є такі: сформувані у здобувачів вищої освіти другого рівня теоретичні знання про акти невербальної комунікації, розширити знання студентів про традиційну невербальну поведінку, універсальні та культурно-специфічні комунікативні риси соматикону дискурсивної практики.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) інтегральної: здатність розв'язувати складні задачі і проблеми в галузі лінгвістики, літературознавства, фольклористики, перекладу в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

б) загальних (ЗК):

ЗК02. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК09. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК10. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань / видів економічної діяльності).

ЗК12. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

в) спеціальних (СК):

СК03. Здатність критично осмислювати історичні надбання та новітні досягнення філологічної науки.

Програмні результати навчання (ПР):

ПР 04. Оцінювати й критично аналізувати соціально, особистісно та професійно значущі проблеми і пропонувати шляхи їх вирішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування.

ПР 05. Знаходити оптимальні шляхи ефективної взаємодії у професійному колективі та з представниками інших професійних груп різного рівня.

ПР 06. Застосовувати знання про експресивні, емоційні, логічні засоби мови та

техніку мовлення для досягнення запланованого прагматичного результату й організації успішної комунікації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати: загальну характеристику невербальної семіотики; основні теорії дослідження Поля Екмана та Уоллеса Фрізена; класифікації одиниць всередині кожного із типів паралінгвістичних категорій; роль периферичних паралінгвістичних засобів;

вміти: визначати основні поняття невербальної семіотики як науки; формулювати загальні та розповсюджені правила невербальної поведінки; визначати центр та периферію паралінгвістичної системи; встановлювати фундаментальні аналогії та відмінності між мовою жестів та «природною мовою».

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Виникнення та загальна характеристика невербальної семіотики як науки.

Тема 1. Загальна характеристика базових одиниць та підсистем невербальної семіотики. Науки, з яких складається невербальна семіотика: паралінгвістика, кінесика, окулесика. Визначення понять «одиниця», «комунікація», «паралінгвістична система», «мова жестів», «номінація жесту», «жестова фразема», «знак», «синтаксис жестів», «погляд», «культурний сценарій», «комунікативна функція очей».

Тема 2. Емоції та їх невербальна концептуалізація: функції виразів обличчя та жести міміки. Дослідження Поля Екмана та Уоллеса Фрізена. Емоційні категорії, які несуть в собі лінгво- та культурно-специфічний характер. Відображення внутрішнього психологічного стану людини тієї чи іншої культури при зчитуванні з обличчя інформації про внутрішній психологічний стан.

Тема 3. Формулювання загальних та розповсюджених правил невербальної поведінки, що визначають поведінку учасників комунікації та вдало завершеного акту комунікації. Перспективи розвитку невербальної семіотики як науки сьогодення. Невербальна семіотика як область знань, що потребує постійного розвитку.

Змістовий модуль 2. Основні методологічні питання, пов'язані з проблемами виділення одиниць та категорій невербальної семіотики.

Тема 4. Характеристика центру та периферії паралінгвістичної системи. Опис основних функціональних типів паралінгвістичних категорій. Причини неможливості побудувати одну загальну класифікацію одиниць всередині кожного із типів.

Тема 5. Визначення ролі периферичних паралінгвістичних засобів, а саме матеріальних об'єктів та деяких семантично навантажених звуків, що виникають від взаємодії з ними. Загальна характеристика адапторів, які грають важливу роль в когнітивних та семіотичних процесах, які відбуваються в акті комунікації. Два основних структурних типів адапторів.

Тема 6. Встановлення фундаментальних аналогій та відмінностей між мовою жестів та «природною мовою». Тезис про паралельне існування та взаємодію мови тіла та мови слів в акті комунікації. Проблеми співвідношення емоцій з виразами обличчя та жестами міміки.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Очна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	сп		л	п/с	лаб	сп
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Виникнення та загальна характеристика невербальної семіотики як науки.										
Тема 1. Загальна характеристика базових одиниць та підсистем невербальної семіотики. Науки, з яких складається невербальна семіотика: паралінгвістика, кінесика, окулесика. Визначення понять «одиниця», «комунікація», «паралінгвістична система», «мова жестів», «номінація жесту», «жестова фразема», «знак», «синтаксис жестів», «погляд», «культурний сценарій», «комунікативна функція очей».	16	2	4		10	16	2			14

<p>Тема 2. Емоції та їх невербальна концептуалізація: функції виразів обличчя та жести міміки. Дослідження Поля Екмана та Уоллеса Фрізена. Емоційні категорії, які несуть в собі лінгво- та культурно-специфічний характер. Відображення внутрішнього психологічного стану людини тієї чи іншої культури при зчитуванні з обличчя інформації про внутрішній психологічний стан.</p>	16	4	2		10	15	1			14
<p>Тема 3. Формулювання загальних та розповсюджених правил невербальної поведінки, що визначають поведінку учасників комунікації та вдало</p>	14	2	2		10	15	1			14

завершеного акту комунікації. Перспективи розвитку невербальної семіотики як науки сьогодення. Невербальна семіотика як область знань, що потребує постійного розвитку.										
Разом за змістовим модулем 1	46	8	8		30	46	4			42
Змістовий модуль 2. Основні методологічні питання, пов'язані з проблемами виділення одиниць та категорій невербальної семіотики.										
Тема 4. Характеристика центру та периферії паралінгвістичної системи. Опис основних функціональних типів паралінгвістичних категорій. Причини неможливості побудувати одну загальну класифікацію одиниць всередині кожного із типів.	14	2	2		10	16	1	1		14
Тема 5. Визначення ролі	14	2	2		10	16	1	1		14

<p>периферичних паралінгвістичних засобів, а саме матеріальних об'єктів та деяких семантично навантажених звуків, що виникають від взаємодії з ними. Загальна характеристика адапторів, які грають важливу роль в когнітивних та семіотичних процесах, які відбуваються в акті комунікації. Два основних структурних типів адапторів.</p>											
<p>Тема 6. Встановлення фундаментальних аналогій та відмінностей між мовою жестів та «природною мовою». Тезис про паралельне існування та взаємодію мови тіла та мови слів в акті комунікації. Проблеми співвідношення</p>	16	4	2		10	12					12

емоцій з виразами обличчя та жестами міміки.										
Разом за змістовим модулем 2	44	8	6		30	44	2	2		40
Усього годин	90	16	14		60	90	6	2		82

5. Теми семінарських занять

Семінарські заняття навчальним планом не передбачені.

6. Теми практичних занять для очної форми

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Виникнення та загальна характеристика невербальної семіотики як науки.		
1	Загальна характеристика базових одиниць та підсистем невербальної семіотики. Науки, з яких складається невербальна семіотика: паралінгвістика, кінесика, окулесика (тема 1). Підготовка тематичної презентації.	4
2	Емоції та їх невербальна концептуалізація: функції виразів обличчя та жести міміки. Дослідження Поля Екмана та Уоллеса Фрізена. Емоційні категорії, які несуть в собі лінгво- та культурно-специфічний характер (тема 2). Доповідь на тему «Культурна варіативність та гендерна диференціація емоційних категорій».	2
3	Формулювання загальних та розповсюджених правил невербальної поведінки, що визначають поведінку учасників комунікації та вдало завершеного акту комунікації. Перспективи розвитку невербальної семіотики як науки сьогодення (тема 3). Підготовка реферату на тему «Невербальні засоби та етикет ділового спілкування».	2
	Разом за змістовим модулем 1	8
Змістовий модуль 2. Основні методологічні питання, пов'язані з проблемами виділення одиниць та категорій невербальної семіотики.		
4	Характеристика центру та периферії паралінгвістичної системи. Опис основних функціональних типів	2

	паралінгвістичних категорій (тема 4). Презентація на тему «Основні функціональні типи паралінгвістичних категорій».	
5	Визначення ролі периферичних паралінгвістичних засобів, а саме матеріальних об'єктів та деяких семантично навантажених звуків, що виникають від взаємодії з ними. Загальна характеристика адапторів, які грають важливу роль в когнітивних та семіотичних процесах, які відбуваються в акті комунікації (тема 5). Підготовка доповіді на тему «Роль пара лінгвістичних засобів комунікації та їх класифікація».	2
6	Встановлення фундаментальних аналогій та відмінностей між мовою жестів та «природною мовою». Тезис про паралельне існування та взаємодію мови тіла та мови слів в акті комунікації (тема 6). Презентація на тему «Фундаментальні аналогії та відмінності між мовою жестів та «природною мовою».	2
	Разом за змістовим модулем 2	6
	Усього годин	14

Теми практичних занять для заочної форми

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль 2. Основні методологічні питання, пов'язані з проблемами виділення одиниць та категорій невербальної семіотики.		
1	Характеристика центру та периферії паралінгвістичної системи. Опис основних функціональних типів паралінгвістичних категорій (тема 4). Презентація на тему «Основні функціональні типи паралінгвістичних категорій»	2
2	Визначення ролі периферичних паралінгвістичних засобів, а саме матеріальних об'єктів та деяких семантично навантажених звуків, що виникають від взаємодії з ними. Загальна характеристика адапторів, які грають важливу роль в когнітивних та семіотичних процесах, які відбуваються в акті комунікації (тема 5). Підготовка доповіді на тему «Роль пара лінгвістичних засобів комунікації та їх класифікація»	
	Разом за змістовим модулем 2	2
	Усього годин	2

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття навчальним планом не передбачені.

8. Самостійна робота для очної форми навчання

№ з/п	Назва теми/ Види завдання	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Виникнення та загальна характеристика невербальної семіотики як науки.		
1.	Визначення понять «одиниця», «комунікація», «паралінгвістична система», «мова жестів», «номінація жесту», «жестова фразема», «знак», «синтаксис жестів», «погляд», «культурний сценарій», «комунікативна функція очей» (тема 1). Конспект.	10
2.	Відображення внутрішнього психологічного стану людини тієї чи іншої культури при зчитуванні з обличчя інформації про внутрішній психологічний стан (тема 2). Конспект.	10
3.	Невербальна семіотика як область знань, що потребує постійного розвитку (тема 3). Підготовка до практичного заняття.	10
	Разом за змістовим модулем 1	30
Змістовий модуль 2. Основні методологічні питання, пов'язані з проблемами виділення одиниць та категорій невербальної семіотики.		
4.	Причини неможливості побудувати одну загальну класифікацію одиниць всередині кожного із типів (тема 4). Конспект.	10
5.	Два основних структурних типів адапторів (тема 5). Підготовка до практичного заняття.	10
6.	Проблеми співвідношення емоцій з виразами обличчя та жестах міміки (тема 6). Конспект.	10
	Разом за змістовим модулем 2	30
	Усього годин	60

Самостійна робота для заочної форми навчання

№ з/п	Назва теми/ Види завдання	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Виникнення та загальна характеристика невербальної семіотики як науки.		
1.	Визначення понять «одиниця», «комунікація», «паралінгвістична система», «мова жестів», «номінація	14

	жесту», «жестова фразема», «знак», «синтаксис жестів», «погляд», «культурний сценарій», «комунікативна функція очей» (тема 1). Конспект.	
2.	Відображення внутрішнього психологічного стану людини тієї чи іншої культури при зчитуванні з обличчя інформації про внутрішній психологічний стан (тема 2). Конспект.	14
3.	Невербальна семіотика як область знань, що потребує постійного розвитку (тема 3). Підготовка до практичного заняття.	14
	Разом за змістовим модулем 1	42
Змістовий модуль 2. Основні методологічні питання, пов'язані з проблемами виділення одиниць та категорій невербальної семіотики.		
4.	Причини неможливості побудувати одну загальну класифікацію одиниць всередині кожного із типів (тема 4). Конспект.	14
5.	Два основних структурних типів адапторів (тема 5). Підготовка до практичного заняття.	14
6.	Проблеми співвідношення емоцій з виразами обличчя та жестами міміки (тема 6). Конспект.	12
	Разом за змістовим модулем 2	40
	Усього годин	82

9. Методи навчання

Словесні: розповідь, пояснення, бесіда;
 наочні: ілюстрація (у тому числі мультимедійні презентації), демонстрація, презентація результатів власних досліджень;
 практичні: підготовка і виступи з доповідями, обговорення доповідей.

10. Форми контролю і методи оцінювання

Поточний контроль: оцінювання доповідей, оцінювання есе, оцінювання рефератів та презентацій, усне опитування на практичних заняттях. Наприкінці семестру проводиться підсумковий контроль (залік).

Критерії та шкала оцінювання

За системою ОНУ імені І.І.Мечникова	Оцінка ECTS	За національною шкалою	Визначення
1	2	3	4
90–100	A	зараховано	Здобувач вищої освіти повно та ґрунтовно засвоїв всі теми робочої програми з навчальної дисципліни, вміє вільно та самостійно викласти зміст всіх питань програми навчальної дисципліни, розуміє її значення для своєї професійної підготовки, повністю виконав усі завдання з кожної теми поточного контролю.
85–89	B		Здобувач вищої освіти недостатньо повно та ґрунтовно засвоїв окремі теми робочої програми навчальної дисципліни. Вміє самостійно викласти зміст основних питань програми навчальної дисципліни, виконав завдання з кожної теми поточного контролю в цілому.
75–84	C		Здобувач вищої освіти недостатньо повно та ґрунтовно засвоїв деякі теми робочої програми, не вміє самостійно викласти зміст деяких питань програми навчальної дисципліни. Окремі завдання з кожної теми поточного контролю виконав не в повному обсязі.
70–74	D		Здобувач вищої освіти засвоїв лише окремі теми робочої програми. Не вміє вільно і самостійно викласти зміст основних питань навчальної дисципліни, не виконав окремі завдання поточного контролю з кожної теми.
60–69	E		Здобувач вищої освіти засвоїв лише окремі теми робочої програми. Не вміє достатньо самостійно викласти зміст більшості питань програми навчальної дисципліни. Виконав лише окремі завдання з кожної теми поточного контролю в цілому.
35–59	FX		не зараховано з можливістю повторного складання

0-34	Ф	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Здобувач вищої освіти не засвоїв програму навчальної дисципліни, не вміє викласти зміст жодної теми навчальної дисципліни, не виконав завдань поточного контролю.
------	---	---	---

11. Питання для поточного контролю

1. Загальна характеристика базових одиниць та підсистем невербальної семіотики.
2. Науки, з яких складається невербальна семіотика.
3. Паралінгвістика.
4. Кінсика.
5. Окулесика.
6. Визначення понять «одиниця», «комунікація», «паралінгвістична система».
7. Визначення понять «мова жестів», «номінація жесту», «жестова фразема».
8. Визначення понять «знак», «синтаксис жестів», «погляд».
9. Визначення понять «культурний сценарій», «комунікативна функція очей».
10. Емоції та їх невербальна концептуалізація.
11. Функції виразів обличчя та жести міміки.
12. Дослідження Поля Екмана та Уоллеса Фрізена.
13. Емоційні категорії, які несуть в собі лінгво- та культурно-специфічний характер.
14. Відображення внутрішнього психологічного стану людини тієї чи іншої культури при зчитуванні з обличчя інформації про внутрішній психологічний стан.
15. Формулювання загальних та розповсюджених правил невербальної поведінки.
16. Перспективи розвитку невербальної семіотики як науки сьогодення.
17. Невербальна семіотика як область знань, що потребує постійного розвитку.
18. Характеристика центру та периферії паралінгвістичної системи.
19. Опис основних функціональних типів паралінгвістичних категорій.
20. Причини неможливості побудувати одну загальну класифікацію одиниць всередині кожного із типів.
21. Визначення ролі периферичних паралінгвістичних засобів.
22. Загальна характеристика адапторів.
23. Два основних структурних типів адапторів.
24. Встановлення фундаментальних аналогій та відмінностей між мовою жестів та «природною мовою».
25. Тезис про паралельне існування та взаємодію мови тіла та мови слів в акті комунікації.
26. Проблеми співвідношення емоцій з виразами обличчя та жестами міміки.

27. Визначення терміну «метамова».
28. Характеристика бази єдиної метамови.
29. Центральні проблеми невербальної семіотики.
30. Дослідження основних підсистем, з яких складається невербальна семіотика.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

У ході поточного контролю студент може отримати максимальну оцінку (100 балів) за кожну тему змістового модуля. Загальна оцінка з навчальної дисципліни – це є середнє арифметичне суми балів за поточний контроль. Студент отримує підсумкову оцінку, якщо за результатами поточного контролю він набрав за кожну тему 60 та більше балів.

Якщо за результатами поточного контролю студент набрав менше 60 балів, або якщо він набрав 60 і більше балів, проте хоче покращити свій підсумковий результат, він повинен виконати залікове завдання (див. Перелік питань для поточного контролю) і з урахуванням його результатів отримати відповідну кількість залікових балів із дисципліни.

Поточний контроль						Загальна оцінка
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			
T1	T2	T3	T4	T5	T6	100
100	100	100	100	100	100	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D		
60-69	E	задовільно	не зараховано з можливістю повторного складання
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	

0-34	Ф	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	---	--	---

13. Навчально-методичне забезпечення

1. Голубенко Л. М., Голубенко Н.Ю. Робоча програма дисципліни «Невербальна семіотика комунікації».
2. Голубенко Л. М., Голубенко Н. Ю. Силабус дисципліни «Невербальна семіотика комунікації».

14. Рекомендована література

Основна

1. Габелко О. М. Невербальні засоби комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»* [сер. : філологічна]. 2013. Вип. 33. С. 37-39.
2. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація: навчальний посібник. Київ : «Освіта України», 2014. 289 с.
3. Козинець І. Особливості формування засобів невербальної комунікації. *Педагогічні науки : збірник наукових праць*. 2015. Вип. 63. С. 20-25.
4. Потапенко Я. Людська тілесність як фундаментальна категорія культурно-антропологічних студій. *Етнічна історія народів Європи*. 2013. № 39. С. 11-16.
5. Zebrowitz L. A. Face and body physiognomy: nonverbal cues for trait impressions. *Nonverbal Communication*. 2013. Iss. 2. № 10. P. 263-295.

Додаткова

1. Мельничук О. Ю. Невербальна семіотика у міжкультурній комунікації. *Мова, освіта, наука в контексті міжкультурної комунікації : матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. С. 109-111.
2. Слащук А. Невербальна комунікація як складова мовної комунікації у системі мови. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2011. Вип. 3. С. 132-141.
3. Newman R. Non-Verbal Presence: How Changing Your Behaviour Can Increase Your Ratings for Persuasion, Leadership and Confidence. *Psychology*. 2016. Iss. 7. P. 488-499.

4. Thompson A. E. Sex differences in the ability to recognise non-verbal displays of emotion: A meta-analysis. *Cognition and Emotion*. 2014. Iss. 28. № 7. P. 1164-1195.

15. Електронні інформаційні ресурси

Наукова бібліотека ОНУ:

загальний електронний каталог НБ ОНУ: <http://lib.onu.edu.ua/elektronnyj-katalog/>

навчальні та методичні матеріали. Факультет романо-германської філології:
<http://lib.onu.edu.ua/rgf/>